

Marcel Štefančič, jr.

THE GREATEST HITS

Zgodbe in eseji o XX. stoletju

Marcel Štefančič, jr.

THE GREATEST HITS

Zgodbe in eseji o XX. stoletju

UMco

Ljubljana 2019

Marcel Štefančič, jr.
THE GREATEST HITS
Zgodbe in eseji o XX. stoletju

© za besedilo: Marcel Štefančič, jr., 1999, 2007, 2019

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Angažirano

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Fotografija na naslovnici: Veronika Francesca Štefančič
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Tisk: Primitus, d. o. o.
Naklada: 300 izvodov, 2. izdaja
Ljubljana 2019

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-4
316.722"19"

ŠTEFANČIČ, Marcel, jr.
The greatest hits : zgodbe in eseji o XX. stoletju /
Marcel Štefančič, jr. - 2. izd. - Ljubljana : UMco, 2019. -
(Zbirka Angažirano)

ISBN 978-961-7050-02-8

294156288

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/520 18 39, e-pošta: urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Vsebina

Uvod v novo izdajo	9
Predgovor k izdaji iz leta 2007	11
Lov na Arnolda Schwarzeneggerja	13
Celebration	25
Slovenski happy end	36
Razpad Jugoslavije	47
Dvignite Titanik	59
Mišišipi	71
Cankar in Shakespeare	80
Ubijte me, samo da se mi nič ne zgodi!	90
It's the real thing	106
Metod	116
O, vrba	124
Viktor, luč!	136
I nebo plače	138
Zadnja velika tekma 20. stoletja	141
Made in U. S. A.	152
Jurski park, Slovenija	162
Hirošima, mon amour	171
Atomski špijoni	190
Noč po izdaji	198
Kralj Arthur	207
Vsi za enega, eden za vse	213
Tretja svetovna vojna	221
Partizanski vestern	233

Bodi mož!	257
Nekoč je bila revolucija	266
Antiosebnost stoletja	285
Dečki iz Brazilije.....	299
Lopute v Valhalo.....	307
Prispevek k judovskemu vprašanju	316
Mit o nacističnem snu.....	332
Dečki iz Evrope.....	346
Pogreb v Berlinu	358
Mož, ki je preveč vedel	376
Steed & peel	383
Umetnost blefa.....	391
Suspension of disbelief.....	399
Leto nič.....	421
Postmodernizem zarote	435
Dark side of the moon	442
Ron-ton-ton, pes, ki je rešil Hollywood	456
Roswell	472
Pozdravlja vas Don Juan.....	480
Fabrikacija filmske zvezde	486
Zadnji sprehod	502
Zadnja boginja	521
Goodbye England's Rose	535
Kam s truplom Evite Peron.....	550
Romanca v Seattlu.....	556
Hurikan Lolita	565
All you need is love	572
Koga briga, kje je grob Rhetta Butlerja	578
Nevesta je bila v črnem	589

Hillary Rodham Clinton	604
Esej o svobodi	622
Več od časa	629
Tabloid	637
So se vas doma odrekli? Pokličite nas!	649
Soap opera	657
Turnerland	666
Sedem dni v juniju	676
Konec poletja	686
All together now	708
A hard rain 's a-gonna fall	723
Gonzo	733
Mož z zlato pištolo	741
Mm	759
Girl power	763
Back & again, always & forever	768
Beat it!	776
Tricky dick	786
Tajno poročilo	819
Veliki komunikator	825
I want to be alone	832
Zadnji Kennedy	842
Urgenca	854
Zadnji boter	862
Cyberiada danes	871
Tako je to!	878
Imperij	887
Be low!	905
Dan šakala	907

Kvadratni koren revolucije.....	919
Don gusto	930
Padec	940
Kult serijskega morilca	951
Keyser Soze	978
Snuff.....	985
Heeeeeeeere's Johnny!	993
Hiša strahov.....	997
Šumijo gozdovi domači.....	1006
Velika igra	1019
Kama viagra	1027
Sv. Peter Pan.....	1036
Brez sledu	1046
Ni rož za Grissomovo tolpo.....	1055
Digitalni anti-Ojdip	1066
Apokalipsa jutri.....	1098
Pokopavanje 20. stoletja	1105

UVOD V NOVO IZDAJO

Samo lani smo praznovali kopico obletnic: 110-letnico začetka produkcije Fordovega modela T, 100-letnico smrti Ivana Cankarja, 90-letnico lansiranja Mikija Miške, 80-letnico odkritja nafte v Savdski Arabiji, 70-letnico informbiroja, 60-letnico izuma mikročipa, 50-letnico leta '68, 40-letnico samomorilskega pokola v Gvajani, 30-letnico konca iransko-iraške klavnice in 20-letnico ustanovitve Googla.

Kar seveda pomeni, da nam je spomin nenehno skakal v 20. stoletje. Vrteli so se nam flešbeki. Veliko priložnosti je bilo za utrjevanje snovi, za študiranje lekcij 20. stoletja, ki je bilo nepozabno, neverjetno in osupljivo, a obenem tudi strašno, katastrofalno, travmatično. Vsi – osebnosti in množice – so skušali biti karizmatični, tako da je potem karizmatično postalo tudi 20. stoletje. Še vedno smo vsi skupaj malce uročeni. Kot da bi bili hipnotizirani.

Še huje: 20. stoletje je bilo tako karizmatično in tako hipnotično, da so se mnogi spraševali – ali sploh obstaja življenje po 20. stoletju? In vprašanje je bilo povsem upravičeno. Ne pozabite, da smo se v zadnjih trenutkih prejšnjega stoletja in prejšnjega milenija res ustrašili, da po 20. stoletju ne bo več življenja. Svet je namreč preplavila velika milenijska histerija: strah pred milenijskim hroščem (Y2K), ki naj bi ob časovnem prehodu v novi milenij onеспobil računalnike in povzročil konec sveta, je bil neizmeren. Ljudje so si delali zaloge in zaklonišča, dvigovali denar, molili, se držali za roke ter se mentalno pripravljali na apokalipso. Ali pa vsaj na vrnitev v kameno dobo. Zdelo se je, kot da nas 20. stoletje ne pusti naprej. Kot da hoče, da si še enkrat zavrtimo njegove največje hite.

Zato je spet čas za Greatest Hits – ne za moje »Greatest Hits«, temveč za Greatest Hits 20. stoletja. Prvič so izšli leta 1999, tik pred novim milenijem, in bili razprodani – v enem mesecu. Ponovno so izšli leta 2007, le da precej, precej zajetnejši – in spet so bili razprodani. Za tale ponatis nisem ničesar spreminjal – teksti, moji »zgodnji« spisi, so takšni, kot so bili. V dobrem in zlu.

A berete jih na lastno odgovornost. Naj vam pojasnim, zakaj.

Friedrich Engels je nekoč zapisal, da se človek, ki bi se v času industrijske revolucije za eno leto preselil na samotni otok (à la Robinson Crusoe), ne bi mogel več vrniti v družbo: industrijska revolucija je bila tako hitra, tako divja in tako skokovita, da družbe po vrnitvi iz tropske utopije ne bi več prepoznali ali pa v njej ne bi imel več kaj početi. Vse trdno in stalno se je pač sproti razblinjalo.

In zdaj pomislite: če samotni otok že v času industrijske revolucije ni prišel v poštev, kako je šele danes! Tehnologija se tako hitro, tako divje, tako čudežno razvija, da po vrnitvi s samotnega otoka sploh ne bi mogli več normalno funkcionirati. Sveta ne bi več prepoznali.

Ko boste brali Greatest Hits, boste skakali v 20. stoletje, zato tvegate, da po vrnitvi iz 20. stoletja – s tega eksotičnega samotnega otoka – sveta ne boste več prepoznali.

A ne oklevajte – branje je tveganje. Branje 20. stoletja še posebej – nikoli nisi vedel, kaj boš dobil. Še vedno ne veš.

PREDGOVOR K IZDAJI IZ LETA 2007

Knjiga Greatest Hits je izšla leta 1999 – in bila takoj razprodana. V dobrem mesecu. Zdaj, po dolgih sedmih letih, se vrača, jasno, dopolnjena in razširjena, več kot dvakrat debelejša, toda z isto rdečo nitjo. Naj zato še enkrat ponovim. To je knjiga o velikih mitih in velikih hitih 20. stoletja. O Titaniku in Cankarju, Gardalandu in Coca-Coli, paralelnih svetovih in atomski bombi, plinskih celicah in Stalinu, Hitlerju in kultu spektakla, Velikem bratu in hladni vojni, paranoji in sektah, apokalipsi in Roswellu, psihedeliji in oralnem seksu, tabloidih in soap operah, Woodstocku in Beatlesih, Bobu Dylanu in Franku Sinatri, Burroughsu in Nixonu, supermarketu in Carlosu, Cheju in kultu serijskega morilca, snuffu in viagri, Apollu 1 in cyberpunku. O takih rečeh. Za filmskega kritika ti fenomeni niso nič manj intrigantni od filmov. Prej narobe, če razumeš te reči, lažje razumeš 20. stoletje. Če razumeš te reči, lažje razumeš filme. Jasno, in razumeti moraš filme, če hočeš razumeti te fenomene. Film je pač zapeljal in uročil 20. stoletje. Ko so šli generali na vojne, so imeli občutek, da snemajo svoj veliki film. Vojni načrti so bili bolj podobni filmskim scenarijem kot filmski scenariji sami. Romani so postali filmski scenariji. Gledališke predstave so postale filmski scenariji. Rock & pop albumi so postali filmski scenariji. Bitke so imele smisel le, če je bilo mogoče iz njih narediti film. Ljudje v 20. stoletju so se obnašali kot ljudje v filmih. Kot liki. Ljudje so si svoja življenja zapomnili po filmih. Filmi so postali njihov spomin. Če si hotel v 20. stoletju videti film, ti ni bilo treba v kino. Je bilo kaj bolj fascinantnega in vizualno hipnotičnega od atomske bombe? Je bilo kaj bolj napetega in dramatičnega od hladne vojne? Je bilo kaj bolj

emocionalnega od Woodstocka? Je bilo kaj bolj komičnega od tabloidov, soap oper in supermarketov? Je bilo kaj bolj srhljivega od plinskih celic, Velikega brata in serijskih morilcev? Je bilo kaj bolj fantastičnega od civilizacije, ki je uživala v svoji lastni destruktiji? Ne, če si hotel v 20. stoletju videti film, ti res ni bilo treba v kino. In to je bil poglobitni razlog, da sem začel pri Mladini ob filmih pisati tudi o teh rečeh. O rečeh, ki so živele od filmov. O rečeh, od katerih so živeli filmi. O rečeh, zaradi katerih lažje razumem filme. O rečeh, zaradi katerih lažje razumem 20. stoletje. O rečeh, zaradi katerih lažje razumem svoje razumevanje filma.

M. Š., jr.

LOV NA ARNOLDA SCHWARZENEGGERJA

Veliki intervju z gospodom Murphyjem

Ko ste ravno v vodi, recimo pod tušem ali pa v banji, vedno zazvoni telefon. Ni teorije, da ne bi. Še huje, ni prakse, da ne bi. Če pa greste pod tuš ali v banjo v upanju, da bo zazvonil telefon, se to ne bo zgodilo. Nikoli. Ne bo. Ni teorije, da bi. In ja, ni prakse, da bi.

Bil je četrtek popoldne. Šur, bil sem ravno v vodi, kar pomeni štiri reči. Prvič, ravno sem pridrvel z zaprte projekcije dveh poletnih h'woodskih filmov, ki bosta pri nas štartala jeseni. Nič posebnega pravzaprav, zato se v mojo zgodbo ne kvalificirata. Drugič, ravno sem pisal še zadnje raporte za Mladino. Tretjič, ravno sem pakiral, da za en teden naposled – jaz in dve seksi dami – izginemo v neznano. In četrtič, uganili ste, ravno sem se namakal v banji. Ni kaj, bil sem v vodi. Do vratu.

Ciiiiinnnnnn!!!

Jasno, zazvonil je telefon. Cap, cap, cap – dvignem, halo? Lahko bi bilo slabše, huh, dosti slabše, a ne, lahko bi bila po-mota, napačna številka ... toda ne, na oni strani je bil sam Miro Polanko, šef marketinga pri slovenskem Warnerju.

»O, kje hodiš, že cel dan te iščem.«

Eh, filme sem gledal, saj veš, pri konkurenci.

»Aja, glej, takole je: če hočeš, lahko narediš intervju s Schwarzeneggerjem.«

Z Arniejem Terminatorjem, ki je iz filmov naredil dolge po-grebe. »A seveda.«

Kje?

»Praga.«

Praga? Nič ... nič, samo vprašam. Kdaj?

»V nedeljo.«

Punce!, razpakirajte, Arnie je v mestu. Praga? Miro, pa ne bi mogel Arnie s svojim letalcem, perhabs onim, ki mu ga je Mario Kassar podaril namesto honorarja za Popolni spomin, skočiti vsaj do Thala, svoje rojstne vasice pri Grazu? V nedeljo, šit?

»Ah, pa to se zapelješ z avtom, kaj pa je to, nekaj ur, pa si tam.«

Nekaj ur? Nisem še bil v Pragi, nikoli. Nisem še bil v vzhodni Evropi, nikoli.

»Greš po avtocesti, skozi Karavanke na Linz, pa si tam v sedmih urah.«

V sedmih – oh, kot do Cannesa. Ne, čas ni vse – dva procenta je intervju s Schwarzeneggerjem.

»No, morda v osmih.«

Oh, kot do Cannesa, če imaš kje vmes še intervju z Arnoldom Schwarzeneggerjem.

»Greš, ne?«

Je to one-on-one intervju, saj veš, da tiskovnih konferenc, skupinskih intervjujev in podobnih press junketov ne delam.

»Seveda, one-on-one!«

Jaz in on?

»Ti in on.«

Si prepričan?

»Stoprocentno.«

Stoprocentno?

»Če ne te ne bi niti klical.«

Z Mirotom se pozna že dolgo. Všeč mi je že, ko pride s petdesetprocentnimi filmi. Bil sem itak gol.

»Se slišiva čez uro, pravkar prihajajo faksi. V Pragi je Ljubo, ki je vse uredil.«

Ljubo – Ljubo Vujaklija – je supervizor Warnerja za vzhodno Evropo, vključno s Slovenijo.

Ura mine. Pokličem.

»Schwarzenegger te čaka.«

Če Schwarzenegger, pa Schwarzenegger.

»Glej, situacija je taka: v Pragi bodo začeli graditi Planet Hollywood, zato bo imel Schwarzenegger tam tiskovno konferenco, za štiri največja tržišča vzhodne Evrope pa bo dal tudi ekskluzivne intervjuje. One-on-one. Po tiskovki in vsem cirku-su vam bo v hotelu Savarin na razpolago dve uri.«

Če prav štejem, bo moj pol ure.

»Ma ja, vsaj pol ure.«

Kar ni slabo. Naslednji dan, v petek, so mi poslali kup faksov, reč je postala resna, poklical sem Botra, mu razkril, kdo bo na naši naslednji naslovnici, in ga v vseh pogledih alarmiral.

»Se pravi: greš v Prago, v nedeljo, narediš intervju – kdaj se vrneš?«

Takoj, v ponedeljek sem že nazaj ... z Arniejem na kaseti.

(Viqueov zakon: Človek brez vere je kot riba brez bicikla.)

»Naslovnica – šur. Kdo bo fotografiral? Krajnc?«

Krajnc.

»Gresta z avtom?«

Z avtom, sedem ur, morda osem. In Boter – pripravi popotnico!

Kmalu pokliče Borut Krajnc, fotograf.

»Slišim, da greva k Švarciju.«

Vljudno sva vabljeni – in potem se ne bova več ozirala nazaj. S tvojim avtom greva, ker je večji, a ne.

»Joj, nič ne bo – ravno včeraj sem ga odpeljal na servis.«

Okej, bova šla pa z Unotom ... toda ko pridem domov, ugotovim, da je bil tudi naš Uno včeraj odpeljan na servis. Pokličem Botra. Sprememba: potrebujeva avto. Krajša tišina ... časa je malo ... na pot morava že v soboto zvečer ... danes je petek zvečer ... vsi, ki bi avto lahko posodili, so na dopustu ... zato v igro stopi rent-a-car. Sobota zjutraj.

»Pojdi po rent-a-car, toda dvigniti ga moraš do enih, potem zaprejo.«

Pridem, podpišem, odpeljem – mahnem jo domov. Pripeljem do Brezovice, ko ... hej, se je asfalt tako razvnel ali pa se kadi iz

mojega avta? Dim, rdeča lučka na komandni plošči. O-o, teža-
ve. Parkiram na črpalki.

»Razneslo vam je vodno črpalko.«

Lahko telefoniram? Hvala. Boter, avto je šel k vragu, oni tam
pa so že zaprli štacuno. Daljša tišina, zelo dolga pravzaprav ...
in potem.

»Murphy! To je Murphy!«

(Murphyjev zakon: Če gre lahko kaj narobe, bo tudi šlo.)

»Bomo pač našli drug rent-a-car.«

Iščejo.

Še vedno iščejo.

Najdejo.

»Glej, ugotovili smo, da ima ta rent-a-car svojo podružnico na
Brniku, tako da moraš zdaj na Brnik – in to takoj, ker je tip sam
in mora ob pol sedmih neki avto dostaviti v Kranjsko Goro.«

Pogled na uro: pet do šestih.

»Še slaba novica: mimogrede moraš na Mladini dvigniti še
naročilnico.«

Nekaj rdečih luči kasneje smo na Brniku, s štiriminutno za-
mudo, toda tip počaka, ker ve, da je Arnie res velika riba.

Ura je pol desetih – in Krajnc bi moral že poklicati, da mi
pove, kje me bo čakal. Nič. Čez pol ure še vedno nič. Reč je
kritična. Morala bi že na pot. S telefonom je vse v redu. Kaj
hudiča ... telefon vendarle zazvoni. Ne Krajnc, pač pa Boter – še
zadnjič nekaj preverja. Kje je Kranjc?

Spet telefon, oh, končno. Spet Boter.

»Kaj zdaj – gresta ali ne?«

(Chisholmov drugi zakon: Tudi če reči ne morejo iti slab-
še, bodo šle. Če se vam zazdi, da gre na bolje, ste gotovo kaj
spregledali.)

Seveda sva šla. Krajnc ima dvojčka in preprosto ni mogel ven.

»Okej, ti bom povedal, kje pelji – tukaj, ja, zdaj pa zavij de-
sno, ne, ne, kar zavij, pa čeprav piše, da ne smeš.«

In pripeljala sva na neko gradbišče, v slepo ulico.

»Uf, mater, vse so čez noč spremenili.«

Po krajšem in mukotrpnem nočnem ogledovanju Ljubljane sva se prebila na glavno cesto za Maribor. Stop: kaj počneva na cesti za Maribor?

»Fantje, ki študirajo v Pragi, so mi rekli, da je najbližja pot do Prage prek Maribora in Dunaja.«

Meni so rekli, da je ta pot najdaljša in da je najbolje, če jo mahneva čez Ljubelj, pa na Graz in Linz. Ali pa skozi Karavanke, pa na Salzburg. Zavijeva proti Gorenjski, a se po nekaj kilometrih obrneva proti Mariboru, ker:

»Dobra vila mi govori, da bo cesta do Maribora prazna.«

Jasno, cesta za Maribor je bila tako polna, da sva se komaj vključila v promet. Ker sem hotel, da bi se Krajnca čim prej znebil in uspaval, sem v radio fliknil Neila Younga, toda pretkani fotograf je mojo zlonosno nakano spregledal in Neila Younga hitro na slepo zamenjal s soudtrackom iz filma Mermaids. Dobra novica: sami stari šlagerji. Slaba novica: kasete se je zataknila in ni hotela ven, tako da sva osem ur poslušala Mermaids.

(Murphyjev derivat: Nič ni tako slabo, da ne bi moglo biti še slabše.)

Vzela sva Maribor in vzela sva Graz. Okej, če greš k Arnieju, potem moraš skozi Graz. V Thalu pri Grazu, nedaleč od naše meje, je namreč Arnie v svoji turobni, samotni, podalpski, ojdipski mladosti, ki ni poznala ne stranišča ne hladilnika, kvihtal, kvihtal, kvihtal, kvihtal, kvihtal in kvihtal, dokler ni s svojim anaboličnim, kondomskim telesom – »najlepšim telesom na svetu«, kot je nekoč opozoril sam – prikvihtal na bodybuilderski Parnas in pri osemnajstih postal Junior Mr. Europe, zatem pa sedemkrat Mr. Olympia in petkrat Mr. Universe? A filmi imajo oči: predstavljajte si namreč, kako bi zgledal Popolni spomin, ako bi v njem igrala Richard Dreyfuss in Patrick Swayze, ki sta bila najprej mišljena za vlogo zidarja, ki fantazira, da je akcijski junak na Marsu.

Arnieja ni dobro spraševati, kje se je rodil. Če ga že ravno morate vprašati, kje se je rodil, potem je zaželeno, da ga ne sprašujete o njegovem bratu, ki se je ves zapit ubil v prometni nesreči in predvsem očetu Gustavu. Pa ne zato, ker je bil v Thalu tiranski policaj, ampak zato, ker je bil fanatični nacist, kar je menda največja Arniejeva travma. In zaboga, za nič na svetu ne tvegajte vprašanja: mister Schwarzenegger, ali je res, da ste pred nekaj leti hoteli kupiti založbo, ki je bila na tem, da objavi vašo biografijo, v kateri so nameravali svetu razkriti nacistično naturo vašega očeta? Kar kakopak najde svojo rimo. Arnie se ni rodil. Ni od tega telesa. In ni ga rodila ženska, ampak ... oh, kvihtanje, kibernetika (Terminator) in genetika (Dvojčka). Arnie je le genetsko-kibernetična fantazija. Morda tudi zato družine nikoli ne ustvari sam, ampak ... oh, jo najraje kar podeduje, že ready-made zapakirano (Policaj iz vrtca). In če je že treba roditi otroka, ga rodi sam – z moškim očitno (Junior).

Arnie se je rodil 30. julija 1947. In da se razumemo, tudi njegovo krstno ime je bilo Arnold Schwarzenegger. Hollywood mu ga ni spremenil, kar je ironično: Hollywood je pač tipom s tako čudnimi in komaj izgovorljivimi imeni vedno nadel nova, bolj komercialna, lažje izgovorljiva imena. Arnold Schwarzenegger? To res ni obljubljalo prihodnosti. Še huje, Hollywood ne pomni igralca, ki bi se hotel pretihotapiti pod imenom Arnold. In lepo vas prosim – Schwarzenegger?!? Schwarz-ze-negger. Kaj je to? Kot bi hoteli ljudem reči: okej, ne trudite se, lahko ga kar vnaprej odpišete in pozabite. Ampak četudi bi bilo človeku ime Arnold in četudi bi imel potem to nesrečo, da bi se za nameček pisal še Schwarzenegger, ne bi imel niti najtanjše možnosti, da se v Hollywood zrine s tako nevzdržno težkim akcentom. Lahko bi igral pošasti, toda le v nemih filmih. Kako naj od človeka s takim akcentom sploh pričakujemo, da bo kak stavek povedal do konca ali pa spraval skupaj več kot tri besede? Iz njegovega akcenta bi lahko jeklarji delali

odlitke. Toda Arnie je že v živo z gledal kot ready-made odlitek, eh, kot da je narejen iz enega kosa, zato Hollywoodu ni preostalo drugega, kot da ga je pustil v enem kosu – pustili so mu ime, priimek in akcent. Z užitkom, hočem reči, Hollywood se ni nikoli obnašal drugače, kot da je Arnieja, ekstremnega kvih-tarja, že povsem formiranega našel v avstrijskih Alpah, jasno, zapakiranega z agentom pod pazduho.

S Krajncem sva zdrvela mimo Dunaja, ne da bi trznila, in se kmalu potopila v Češko, ki ob štirih zjutraj zgleda tako kot katerakoli dežela s pumpami Agip. Arnie na Češkem? Nič, Češka je tipična vzhodnoevropska demokracija, ki najraje pada na očitne stvari. In Arnie je dovolj očiten in transparenten, da je lahko globalen, tudi češki, če se mu zahoče.

* Njegovi filmi so že do leta 1990 vrgli več kot milijardo USD – in hej, že tedaj je letno zaslužil okrog 50 milijonov USD, kar pomeni, da ga vsi poznajo in da ga avstrijski filmi res ne bodo videli, še več, mala je možnost, da ga bomo sploh kdaj v kakem filmu slišali govoriti nemško.

* Njegova persona je komoditeta, žanr zase: to je simpatici, prešerno nasmejani medo s cigaro in havajsko srajco, ki v filmih redno razkazuje svoje state-of-the-art telo, ob sarkastičnih enovrstičnicah genocidno pobija gangsterje in povzroča neprecenljivo gospodarsko škodo (»Ker si mi vseč, te bom ubil nazadnje«), se izogiba belkam in skuša umirajoče barabe še zadnjič spraviti v smeh z duhovitimi nagrobnimi opazkami, kar pa ne pomeni, da je sadist, navsezadnje, le kako bi lahko mašini ali pa robotu očitali, da je sadist.

* Dovolj moških pobije, da je vseč ženskam, dovolj žensk pobije, da je vseč moškim, dovolj androginičen je, da je vseč tistim, ki dvomijo v svoj spol, dovolj infantilni je, da je vseč otrokom, in njegovi boljši filmi – Conan, Terminator in Popolni spomin – so dovolj intelektualistični, da so vseč tistim, ki ne marajo filmov, v katerih infantilni androgini pobijejo veliko moških in žensk.

Bližala sva se Pragi, zato sem še enkrat prebral fakse, ki so mi jih poslali in pod katere je bila v glavnem podpisana Nathalie, šefica Agencije Nathalie Beltman in družabniki. Tam piše, da se moram zglasiti v hotelu Savarin, ulica Na Prikope 10, po možnosti že ob 11.00 ... da bo ob 12.00 neki lokalni DJ začel vrteti muziko iz filma Eraser, pospremljeno z inserti in predfilmi, ki jih bodo projecirali na orjaško platno ... da bo ob 14.00 na oder stopil lokalni igravec, Martin Dejdar, ki bo moderiral zadnjo uro pred prihodom velikega Arnieja ... da bodo ob 14.20 prostor za novinarje zaprli (sedem klicajev!!!!!!!) ... da bo ob 15.00 na oder stopil Arnold Schwarzenegger, da ga bo pozdravil praški župan Jan Koukal, da bo Arnie predstavil Eraserja in da bodo imeli novinarji možnost, da mu zastavljajo vprašanja ... in da se bo ob 16.00 začel sprejem v Savarinu, na katerega so vabljeni VIPsi in press.

Ob pol sedmih zjutraj dospeva v Prago ... zapeljeva v neko stransko ulico in na licu mesta zaspiva ... kot topa ... se ob pol desetih zapeljeva v center, razjezdiva, se napojiva in na hitro recenzirava Prago.

Čehinje: zdaj očitno pecajo tudi Čehe, ne več tujcev, kar pomeni, da se domov ne bova vrnila s Čehinjo.

Čehi: kot da je za njimi dolga zima, kar pomeni, da plastičnih sandalov ne obujejo brez sintetičnih nogavic.

O podobnosti med Ljubljano in Prago: ljudje tam zgledajo tako, kot so pri nas zgledali leta 1971, kar pomeni, da so še daleč od doma.

O razliki med Ljubljano in Prago: ljudje tam zgledajo tako, kot da bodo na naslednjih volitvah glasovali za anšlus h Kubi.

Knjige: knjiga o Titu stane več kot knjiga o Stalinu in manj kot knjiga o Leninu, kar je pravično.

Natakarji: vedno vas nategnejo za 100 kron, kar pomeni, da napitnina ni obvezna.

Antikvariati: antikvarji ne govorijo niti angleško niti francoško niti italijansko, za silo češko.

Menjava: nikoli ni tako slaba, da ne bi mogla biti še slabša.

In Praga: polna tujcev, ki nimajo pojma, da bo danes na oder stopil veliki Arnie, in polna Čehov, ki nimajo pojma, kje bo stopil na oder.

Pogledava na uro, o-o, konec recenzije, zdaj naju čaka le še biznis. In nič drugega. Najdeva ulico Na Prikope, št. 10, oh, oddahneva si – hotel Savarin res stoji Na Prikope 10.

Kde to e pres cimer, si domišljam, da govorim češko. Levo, pa po stopnicah gor, prvi štuk. Kakorkoli se že reče hvala. Sem že gor, prvi štuk, pres cimer. Dam vizitko, akreditirajo me. Gladko. Dobim bedž z napisom: Planet Hollywood ... 11. 8. 1996 ... Prague ... Arnold Schwarzenegger ... PRESS. Vau, Praga je padla. Pardon, mi lahko poveste, kakšen je urnik po ceremoniji. Punca za pultom nima pojma. Sem eden izmed onih štirih, ki bodo imeli intervju z Arniejem, saj veste. Ne ve. Vprašajte Nathalie. Tamle je, oj, Nathalie, moja Nathalie, sladka Nathalie, seksi Nathalie. Jasno, Nathalie ni bila niti moja niti sladka niti seksi. Takoj mi je dala vedeti, da je njeno ime internacionalno in da ima raje mobitel kot mene, čeprav se mi je zdelo, da se v glavnem pogovarja s hotelskimi sobaricami. Za vtis.

(Kovacova zagonetka: Če pokličete napačno številko, se vedno kdo oglasi.)

Kaj pa mi vemo. Nathalie je le odsotno in negotovo kimala, ko sem ji rekel, da se sicer lahko poroči z Arniejem, le da naj počaka, da naredim intervju z njim in ji utrem pot. Iskreno rečeno, četudi bi ji rekel, da ima prevelik in občutno preveč skrivenčen nos, kar je čista resnica, bi me preslišala. Nič ni kazalo, da je ona moja zveza z Arniejem, zato ji je kar odleglo, ko sem jo pobaral, kje so predstavniki Warnerja. Ja, kako ne, greva dol.

Krajnc!!!!

Naj vam povem: na terasi pred poslopjem, kjer naj bi odprli Planet Hollywood in kjer se je vila muzika iz Eraserja, je čemela peščica apatičnih čeških duš in nekaj turistov, ki niso vedeli, da prihaja Arnie. In oder, na katerega naj bi se povzpел, moj

Bog, je bil nekaj malega, zanikrnega, bednega, neuglednega, cenenega, petkrajcarskega. Fantje iz treh dolin imajo vedno bolj spektakularen oder. In Fantje s Praprotnega tudi. Kako si ti ljudje predstavljajo, da bodo na to revščino spravili človeka, ki je do sedaj v filmih pobil že več kot 300 ljudi in ki je nor na tRdo, suRovo in kRvavo črko R ... ki ima že v imenu tri črke R ... in ki tudi v filmih najraje sliši na imena s črko R – HeRkules, Handsome StRangeR, Conan the BaRbaRian, Conan the DestRoyer, KalidoR, TeRminatoR, John MatRix, ButcheR of BakeRsfield, Alan Schaefer, HaRRy TaskeR, Jack SlateR, KRugeR. In hej, če mu je že ime John Kimble, potem ima vsaj film naslov KindeRgaRten Cop. Da ne bi bilo nobene dileme. Kaj pa orjaško platno, na katerega naj bi projecirali inserte iz Eraserja? Nič iz vsega, uf, le peščica TV ekranov – kot da kak krošnjar prezentira nov aparat za lupljenje krompirja. Varnostniki, vsi z obritimi glavami in brazgotinami, stojijo na kupu, eh, kot kupi nesreče – ni dela. Nathalie, ki je vse to zrežirala, mi pripelje predstavnika Warnerja, nekega mladeniča, ki se mu zdim zelo pomemben. Dam mu vizitko – in zdim se mu še bolj pomemben, najpomembnejši človek na svetu. Ni čudno, tip je le potrčko. Bil sem edini človek, ki mu je kdaj v življenju dal vizitko. Toda vedel je povedati, da Ljubo Vujaklija kmalu pride in da ga naj počakam v restavraciji na prostem, neposredno ob odru.

Krajnc!!!!

Čakava. Še. Še. Še. Še malo. Mimo pride Nathalie, ki je preveč zasedena z mobilom, da bi opazila, da ima raztrgano nogavico. Bil bi svinja, če bi ji to omenil. A glede na okoliščine sem to storil z največjim užitkom. Pri šesti Coca-Coli je končno prišel Ljubo. Zgrožen, zaprepaščen, razočaran.

»Kaj takega! Si videl, kaj so naredili. Katastrofa! Grozno!«

Je z Arniejem urejeno?

»Pojma nimam, kaj se dogaja. Nihče nič ne ve. Vse so spremenili.«

(Sigstadov zakon: Ko pride vrsta na vas, zamenjajo pravila.)

Vse je narobe. Kaos. Intervju?

»Dobil ga boš, pa naj stane, kar hoče.«

Prisede gospa s firme Gemini, ki tam distribuira filme studia Warner.

»Joj, veste, nič ne funkcionira. Nathalie je neizkušena, vse ji je ušlo iz rok. Mislim, da se boji.«

(Dowov zakon: Višja, ko je raven v hierarhični organizaciji, večja je zmeda.)

In nogavico ima raztrgano. Intervju? Ljubo skače na vse konce, največkrat do Nathalie. Nič ne pomaga. Zve toliko kot jaz.

»Dobil ga boš, pa magari le za pet minut.«

(Necipročni zakoni pričakovanja: Negativna pričakovanja prinašajo negativne rezultate. Pozitivna pričakovanja prinašajo negativne rezultate.)

Ljubo, nisem prišel na tiskovno konferenco.

»Vem, vem, ne bi te niti klical, če bi mislil drugače. Ujela ga bova na sprejemu, rokoval se boš z njim in zastavil mu boš nekaj vprašanj.«

(Snafujeva enačba: Slabe reči prihajajo v valovih.)

Ljubo, ne zanima me rokovanje z Arniejem.

»Vem, vem, ampak da ne ostaneš ravno brez vsega.«

Ne, Ljubo, moj raport bo dolg.

»Moj raport Warnerju tudi.«

(Jenkinsonov zakon: Ne bo šlo.)

Ljubo je kakih stokrat govoril z Nathalie, a punca itak ni več vedela sama zase. Ljubo mi je dal bedž z napisom V.I.P., kar pa me je pripeljalo le do nove runde Coca-Cole.

Ob 15.15 je na oder, pred katerim se je tiščalo kakih 1.000, morda 1.500 ljudi, stopil Arnie. Povedal je, da je prišel v inšpekcijo in da se je njegov veliki sen uresničil – Planet Hollywood v Pragi. Potem mu je župan s tresočim glasom in tresočo roko izročil mestni meč, zato je Arnie oznanil, da bo zdaj lahko posnel novo nadaljevanje Conana. Med ljudi, ki niso ravno vreščali, je zmetal nekaj mikic, se po rdeči preprogi sprehodil skozi Prago,

kakih 300 metrov, in potem izginil brez sledu. 10 minut in vsega je bilo konec. Ljudje so se mirno razšli. Zapeli niso nobene. Ljubo je sedel kot vkopan.

»Take sramote še nisem doživel.«

Še enkrat do Nathalie. Okej, glej, obstaja možnost, da ga ujamete v hotelu Palace, vsaj za pet minut, pred odhodom na avion. Spet prisede ona veteranka s firme Gemini.

»Nathalie je nemočna. Schwarzeneggerjevi ljudje je ne poslušajo, sploh se nočejo pogovarjati z njo.«

(Ginsbergov teorem: Ne morete zmagati. Ne morete izenačiti. Ne morete zapustiti igre.)

Obisk Arnieja je bil polom. Ničesar ni hotel storiti. Zavrnil je celo zajtrk z Vaclavom Havlom, češ da se mu preveč mudi. Vse je odpovedal, tudi intervjuje.

(Fergusonova smernica: Kriza nastopi, ko ne moreš več reči »pozabimo na vse skupaj«.)

Če vprašate mene, potem je Planet Hollywood ignoriral Warnerja.

(Fox o birokraciji: Nikoli se ne ujemite med dve birokraciji.)

In prišlo je malo ljudi. Nathalie res ni naredila domače naloge.

(Bocklageov zakon: Kdor se zadnji smeje, verjetno ni razumel vica.)

Njet, za kazen je ne bom odpeljal v Slovenijo. Ako bi jo kdo hotel, lahko cenjene ponudbe pošlje na naslov: Nathalie Beltman, Parizska 3, 11000 Prague. Mobitel: 0602-320-702.

Krajnc!!!! Ustavi! Samo v knjigarno še skočim. In kupim zadnjo izdajo Murphyjevega zakona: vsi razlogi, zakaj gre vse narobe. V angleščini. Cena: 235 kron.

Murphy je bil optimist. Optimist verjame, da živimo v najboljšem možnem svetu. Pesimist se boji, da je to res.

Nasmehnite se torej, jutri bo še slabše.

S tal itak ne morete pasti.

(Seegerjev zakon: Vse, kar je v oklepaju, lahko ignorirate.)

CELEBRATION

Mesto, v katerem ni izgovora za smrt

Kdor pride v Celebration, najprej reče: to je filmsko mesto! To je film, v katerem lahko živiš! Ne, Celebration v očeh turistov in naključnih opazovalcev nima šans. V resnici jih nikoli niti ni imel – Celebration je namreč zgradil Disney. Tisti Disney, ki snema Levje kralje. Tisti Disney, ki je postavil Disneyland. Tisti Disney, ki je zgradil Disney World, famozni tematski park na Floridi. In glej, no – Celebration je natanko najbližji sosed Disney Worlda in bližnji sosed drugih tematskih worldov in landov, ki jih v Orlandu kar mrgoli. Leži le nekaj kilometrov od Orlanda, proti jugozahodu, sredi Floride, med pinijami, cipresami, palmami in močvirji – le streljaj od Disney Worlda. Le streljaj in pol od Sea Worlda. In le dva streljaja od atrakcij studia Universal. Ni kaj, Celebration se ni mogel izogniti temu, da ga ne bi omenjali v isti sapi s floridskimi tematskimi parki. Tudi s fotoKrajncem se nisva mogla znebiti tega vtisa. Vprašanje, ali snemajo nadaljevanje Trumanovega showa, je tu samoumevno. Kdo ve, lahko da so ga ravno posneli, scenografije pa še vedno niso pospravili.

Kar ustvari Disney, se lahko že tradicionalno veseli le svoje fiktivnosti. Svoje irealnosti. Svojega iluzionizma. Je Celebration realno mesto? Lepo prosim, boste rekli – Disney je tovarna fikcij, ne pa realnosti. In res, Celebration ni nič realnega. Vsaj tako gre glas. Vsi mu namreč že ves čas – od nastanka – očitajo, da je nekaj irealnega in fiktivnega, da je torej le filmski set, le filmska kulisa, za katero ni nič, le optična iluzija. Ali pa tematski park – le idilično, brezskrbno, pastoralno, nestresno predmestje Disneylanda, čigar župan je Miki Miška. Vsekakor, fake je že od nekdaj srednje ime Walta Disneyja. Nič bolje je

ne odnesejo rezidenti Celebrationa: v očeh »publike« – sociologov, antropolov, etnologov ipd. – so le igralci, ki jih je Disney najel, da se kažejo in pozirajo turistom. V najboljšem primeru jih imajo za državljane Disneylanda.

Celebration – sicer produkt temeljitih tržnih raziskav, potrošniške znanosti in neurbanistične umetnosti, zgrajen s pomočjo cenene, podplačane, slabo kvalificirane, bolj ali manj »ilegalne« mehiške delovne sile – so odprli 18. novembra 1995. Tistega lepega dne se je vanj vsulo 5.000 ljudi s čekovnimi knjižicami v rokah – o lastnikih prvih 350 hiš je namreč odločala loterija. Gneča je bila nepopisna, povpraševanje orjaško. Ni čudno: ljudem niso prodajali le idiličnih hiš, idiličnega mesta in idilične klime, ampak predvsem nostalgijo po Ameriki, kakršne ni več. In kakršne verjetno nikoli sploh ni bilo. Bolje rečeno, prodajali so jim nostalgijo po ameriškem malem mestu, po izgubljeni rajski skupnosti, kakršna je obstajala le v filmih ali pa na zelo stiliziranih in še bolj retuširanih razglednicah. Saj veste, po Ameriki, v kateri so se sosede zvečer zibali na verandi in kramljali ... v kateri so imeli otroci v genih le nedolžnost, ristanc in veselje do zbiranja metuljev ... v kateri so kinodvorane v soboto dopoldne vrtele risanke ... v kateri so mleko zjutraj dostavljali pred vrata ... v kateri so učitelji v vsakem otroku videli nekaj posebnega ... v kateri je dišalo po piti, medenjaki in karamelnih jabolkih ... v kateri so ljudje ponoči hodili na sprehode ... v kateri si 4. julij prepoznal po paradi ... v kateri so se bogati pretvarjali, da so revni, revni pa, da so bogati ... v kateri je bil rojstni kraj magično kraljestvo ... in v kateri je bila tradicija brezčasna vez, ki ji modernost ni mogla do živenga. Hja, obljudljali so vrnitev domov.

Spet se lahko vrnete domov! Pot domov obstaja! Obljudljali so jim vrnitev k bolj preprostemu življenju. Obljudljali so jim Malo hišico v preriji. Deželo Shangri-La. Happy Days. Albumsko state-of-the-art fantazijo. Preteklost, ki funkcionira. In cene niso bile tako astronomske, kot bi pričakovali – hišo si namreč

lahko dobil že za 150.000 dolarjev. Malo hišo, se razume. Imitacija južnjaških palač in vil te je stala bistveno več, tudi milijon. Nekaj let kasneje je povprečna cena za povprečno hišo znašala že precej več, okrog 350.000 dolarjev. Toliko so bili pač ljudje voljni odšteti za potovanje v preteklost – za potovanje, ki pa jim je še jamčilo stik z modernostjo ... ee, z udobjem, ki ga nudi high-tech modernost. Hiperpotrošniška, materialistična, narcistična, egomanična, individualistična generacija, ki se je formirala v Reaganovih back-to-the-future osemdesetih, pač ni mogla iz svoje kože – če je hotela živeti v preteklosti svojih staršev in prastaršev, je morala živeti za ovinkom, ne pa v puščavi.

V Celebration se v glavnem niso preselili bogataši. Prej narobe, rezidenti so postali ljudje, ki so hiše kupili na hipoteko. Zadolžili so se, da bi lahko prišli – a prišli so, ker Disney vedno udari v polno. Ker vse spremeni v profit. Srečo so hoteli deliti z Disneyjem. No, z »Disneyjevim snom«. In da bi bila ironija še večja, so mnogi rezidenti Celebrationa uslužbenci Disney Worlda in drugih Disneyjevih tematskih parkov. Ne ravno velike ribe, se razume. Večinoma so le del kake Disneyjeve teme. Recimo, v kostumu Miki Miške v Disney Worldu zabavajo otroke. S tem se je tudi izpolnil veliki sen Walta Disneyja: Disneyjevi delavci živijo v Disneyjevem mestu. Toda hipoteke in ne ravno poceni življenje v Celebrationu jih že ves čas tako izčrpavajo, da komaj plačujejo ostale račune – to, da živijo v Celebrationu, je njihovo edino »bogastvo«. V getu, ki izgleda kot film, živijo iz rok v usta. Vse, kar naredijo, je prav, toda nimajo občutka, da zmagujejo. V vsakem drugem ameriškem getu je življenje cenejše, toda tam ponoči nihče ne hodi peš. V Celebrationu se lahko ljudje ponoči mirno sprehajajo, toda ne vedo, koliko časa bodo trajale njihove hiše – to, da so bile zgrajene iz cenениh, ne ravno idealnih materialov, je bila tu svoj čas velika zgodba. Kupovali so pač slog. Hej, če lahko živiš v filmu, lahko živiš tudi v slogu. In če živiš v slogu, ne potrebuješ prihodnosti. Če kje, potem je verjetno prav v Celebrationu največja koncentracija

ljudi, ki se bojijo prihodnosti. Ljudi, ki so iz strahu pred prihodnostjo naredili koncept.

Celebration je družinsko mesto z 20.000 rezidenti, bolje rečeno – family entertainment z 20.000 liki. Hiše so pretežno pritlične ali pa enonadstropne, toda lične in mične. Scenske. Datirane in folklorne. Tu najdete balkone, ki so prekopirani iz New Orleansa, ograje, ki so prekopirane iz Charlestona, strehe, ki so prekopirane iz St. Augustina, fasade, ki so prekopirane iz Južne ali pa Severne Karoline, okna, ki so prekopirana iz Španije, vrata, ki so prekopirana s Kube, in rolete, ki so prekopirane z Bermudov. Slogi se mešajo – kolonialni, klasični, grški, viktorijanski, mediteranski, francoski, južnjaško-atlantski, floridski. Kar hočete. Greatest hits preteklosti. Tu so prekopirane arhitekturne posebnosti mnogih, premnogih starih ameriških mest – Mount Pleasanta, Beauforta, Savannaha, Sea Pinesa, Santa Barbare, Coral Gablesa, Seasidea, Forest Hillsa, Mount Dore, St. Louisa. Celebration je supermarket zgodovine. Tu živi tisoč cvetov. In tisoč ameriških sanjačev. »Najlepša hiša je tam, za ovinkom – velika, rjava, plantažni slog, replika palače Parrot-Camp-Soucy iz Atlante,« nama je rekel neki džoger. Res je nezgješljiva – ko jo zagledate, se vam zazdi, da vas je twister butnil na globoki jug.

Celebration je časovni stroj, raj za retrogardiste, eskapiste, nostalgike in postmoderniste iz druge roke. Vsak rezident si je izbral svoj brand preteklosti. Vse hiše so različne. Ni dveh enakih. In da se razumemo: tak je zakon! Hiše ne smejo biti enake. Hja, različnost je tu uzakonjena. Kot da bi hoteli reči: V tem mestu stanuje individualizem! V tem mestu cenimo individualizem! Saj veste, da ne bi rezidenti slučajno dobili občutka, da so le produkt množične, industrijske produkcije, korporativne formule ali pa socialnega inženiringa – da torej ne bi imeli občutka, da jih kdo sili v uniformiranost, konformizem, kolektivizem in plastični nasmeh. Pridite, tukaj boste lahko ohranili svojo originalnost in avtentičnost! Vsaj tako so jim rekli.

V resnici so vsi skupaj ustrezali le tržnemu profilu. To je vse. Individualizem je pač tu uzakonjen. Tako rekoč represivno. In težko bi rekli, da rezidentov mesto ne programira – ali pa da jih mentalno ne formatira. Tu imaš vedno občutek, da se rezidenti morajo zibati na verandah – in da se otroci morajo igrati v parku. In dalje, tako kot so vsi ti pomešani arhitekturni slogi prisiljeni v dialog, so tudi sami rezidenti prisiljeni v dialog, v večno odprtost in komunikativnost. Manjka jim le bedž, na katerem bi pisalo: Ime mi je John – govori z mano! In res, ko jih kaj vprašaš, takoj vse povejo. Zelo resno. In do zadnjega detajla. Brez samoironije. Nič, Celebration je mesto, v katerem se človek odpre. Terapevtsko mesto. Kot pravi Andrew Ross, avtor knjige *Celebration Chronicles* (1999), lahko tu rezidenti v sebi ponovno »najdejo« otroka, nekdanjo – izgubljeno, pozabljeno – nedolžnost Amerike, ki so jo z leti prekrile in zabrisale usedline modernizacije. Če potem v sebi »najdejo« Miki Miško, še toliko bolje. V tem paketu nostalgije je vse, kar je izgubljeno, že po definiciji dobro – in kakopak moralno. Sreča je tu načrtovana – tako kot nedolžnost. In toplina. Mesto, ki hoče ugajati. Vsi se trudijo, da bi turisti Celebration ohranili v lepem spominu.

Celebration je fotorobot ameriškega sna – rezime ameriške mitologije. To je pionirsko mesto, v katerem lahko začneš znova. To mesto je iskanje nove meje, novega reda, sreče, večne mladosti in boljšega sveta. To je mesto, v katerem se lahko ponovno izumiš. Jasno, overdose optimizma je kerozin ameriške odiseje. Mnogi Američani pred komercializacijo, pred izrojeno stjo urbanosti, pred scenografijo nakupovalnih centrov, pred brezobličnostjo velemest, pred svetom, ki se mu je zmešalo, pred Hell's Angelsi ter pred nebeško brezdušnostjo in disfunkcionalnostjo predmestij, ki jim je rok trajanja očitno potekel, bežijo v ograjena mesta, v gated communities, ki jih je Florida polna. Zid, vhod s stražnico, rampa, uniformirani stražarji in varnostniki, totalni nadzor, »privatna« samouprava – hja, to so trdnjave, oporišča. Varnost je vse. V ograjenih skupnostih ni

outsiderjev, ekstremov, dekadence, korupcije, vele mestne kužnosti, grafitov, bordelov, porno shopov, subkulture, strašihiš, etničnih nomadov in zabojniških naselij. Vse je čisto, brezmažno. Ne brez razloga: ograjena, utrjena skupnost je korekcija klasičnega predmestja, neke sorte plavajoči otok – način, kako se skušajo bogati odcepiti od Amerike in njenih problemov, od realnosti. Celebration je ograjena skupnost brez ograje. Tudi svoje uniformirane garde nima. Vstopi lahko vsakdo.

V Celebrationu obstajajo za vse standardi. Vse mere so določene – od izbočine zidu do višine ograj. Od dolžine verand do barv. Toliko imaš lahko trave, toliko pa dreves. Nobene sintetike. Pred hišo ne smeš imeti palm. Vse je pod kontrolo. Vse je del Velikega dizajna. Lastniki hiš so podpisali Deklaracijo o obveznostih, pogojih in omejitvah, ki šteje 100 strani! Očitno se tako počutijo manj ogrožene, pa tudi sami sebi se zdijo bolj realni. Če pač stvari predpišeš, izgledajo realno. Celebration je produkt predmilenijske tesnobe – in strahu pred svetom, za katerega se je zdelo, da drvi v katastrofo. Kar je le razlog več, da rezidenti izgledajo kot karikature beguncev. In seveda, Celebration, predpisana skupnost, v kateri je manj fleksibilnosti, kot so je plačali, izgleda kot karikatura nekdanjih hipijevskih komun in prvih puritanskih naselij. Toda ker je bilo mesto vnaprej zdizajnirano in sproducirano na osnovi njihovega profila, se jim zdi, da so svobodni. Mediji so zato rezidentom pogosto očitali, da jim je Disney vzel svoboščine, da je demokracija v Celebrationu zožena in ustava zategnjena, da je le Disneyjeva marionetna država. Da bi zbežali pritiskom real-politike, so se podvrgli Disneyjevi politiki. No, zdaj, pod Bushem, lahko ostalim Američanom mirno rečejo: Hej, pri nas je tako pri vas!

A po drugi strani, sem so se v glavnem preselili ljudje, ki so se napetega, stresnega, birokratskega življenja v demokraciji naveličali. Ljudje, ki demokraciji ne zaupajo več. Civilno družbo imajo raje kot politiko. Skupnost imajo raje kot družbo.

Korporaciji bolj zaupajo kot državi. Njihov kongres je upravni odbor Disneyja. Raje so klienti kot državljani. Razloga za državljansko nepokorščino tu ni, ker ni državljanov. Niti Bushu ni uspelo politike tako privatizirati. Celebration je celebration kapitalizma, ultimativno kapitalistično mesto – vse pravice rezidentov izhajajo iz zgolj iz njihove lastninske pravice, zgolj iz dejstva, da posedujejo hišo. In če hoče kdo slučajno svojo hišo prodati, ne sme na travnik postaviti table z napisom: Na prodaj! Prepovedano – hiše prodaja Disney, veliki regulator, ki hoče imeti trg pod kontrolo. Celebration je skupnost brez naključij in brez tveganja. Oh, in brez greha. Tu za bolezen, debelost, norost in kriminal ni izgovora.

Vse ulice in uličice v Celebrationu so mrežno povezane in prepletene – kot internet. In vse te ulice in uličice vabijo k pešačenju in altruizmu, k bolj osebnemu, neposrednemu, toplemu odnosu, k druženju in družabnosti, k intimnosti, spontanosti in solidarnosti, h komunskemu doživljanju mesta. Celebration niti ni utopija, ampak imitacija utopije – imitacija skupnosti, imitacija civilne družbe, imitacija povezanosti, imitacija interaktivnosti. Zdi se, da je realen le strah, ki je vse te ljudi pripeljal sem. Da bi lahko živeli v sedanosti, so morali stopiti nekaj korakov nazaj. Toda vsi imajo ves čas občutek, da so na misiji. Vse je pri roki – šola, vrtec, zdravstveni dom, park, trgovine. Kar naj bi okrepilo družinske vezi. In family entertainment.

Mesto ima prepoznavno središče, jasno mejo, avenije, ulice, trge, zelenice in plaze, celo boljšjaka, pa tudi igrišče za golf, svoj intranet in multipleks, v katerem vrtijo pretežno družinsko zabavo. Nobene umazanije. Imajo tudi amatersko gledališče, cerkve in jezero, jasno, umetno, kreacijo Disneyjevih inženirjev, obkroženo s parki, ki izgledajo kot botanični vrt. V stavbi Seminole je bazirana Celebration Company, podružnica Disneyja, ki skrbi za razvoj – in monitoring – Celebrationa. In 4. julija je vedno parada. V Downtownu, kjer stojijo nekajnadstropne stavbe, banka, pošta, mestna hiša in razgledni stolp, ki so jih

zasnovali različni arhitekti (Aldo Rossi, Michael Graves, Robert Stern, Cesar Pelli, Charles Moore, Robert Venturi itd.), se razteza Market Street, polna kafetarij, restavracij, trgovin, butikov, antikvariatov in drogerij, toda nimate ravno občutka, da stanovanjci tu res nakupujejo. Cene so namreč tako hudo navite, da verjetno nasedejo le turisti. Ne vsi. V resnici jih je nasedalo tako malo, da so lokali in trgovine hitro zamenjali lastnike. Tisti, ki so ostali, pa so se morali sprijazniti z dejstvom, da tu ne bodo obogateli. Disney, ki se v Celebrationu dela, da ga ni, jim pač klientelo ne dostavlja. Računali so, da jo bo. In tako je Celebration ostal celo brez nekaterih »vitalnih« trgovin, recimo brez železnine. In celo brez fast-fooda. Rezidenti so Disney zasuli s peticijami, a ni šlo – dobili so le snežni top, tako da zdaj za Božič sneži.

Ulice stalno čistijo, da ne rečem sesajo. In loščijo. Da rezidente Celebrationa radi primerjajo s Stepfordskimi ženskami, ne preseneča. A kot je znano, tudi Walt Disney ni prenesel umazanije. Disneyland je bil odgovor na umazanijo realnosti. In Disney World tudi. Vse je moralo biti patološko čisto, higiensko, sterilno, karantensko. O realnosti – nesrečah, tragedijah, boleznih, kriminalu, dekadenci, kaosu – ni smelo biti ne duha ne sluha. Zato ne čudi, da je uncle Walt, veliki čistilec realnosti, načrtoval tudi utopično mesto EPCOT, idealno skupnost, samozadostno mesto prihodnosti, v katerem bo pešec kralj. Okej, nikoli ga zgradil, toda računal je, da bodo v njem živeli uslužbenci korporacije Disney. In kot pravi Ross, je bil EPCOT dedič tako vseh tistih tomorrowlandskih utopij, ki so jih od konca 19. stoletja promovirali na Svetovnih razstavah (»White City«, »City of Tomorrow«, »Progress City«), kot vseh tistih idiličnih, arhaičnih, predindustrijskih mestec, ki so jih zgradili magnati a la Rockefeller (Williamsburg) in Ford (Greenfield), pa tudi postmoderni upgrade tovarniških mest in kolonij, v katere so skušali svoje delavce getoizirati raznorazni tovarnarji, recimo Cadbury (Bourneville), Lever

(Port Sunlight), Krupp (Margaretenhohe) ali pa Pullman (v Illinoisu).

In res, socialne posledice te obsedenosti s čistočo so opazne na vsakem koraku. Hočem reči, barve so le dizajnerske, arhitekturne, medtem ko etničnih barv ni na spregled. Celebration je bela skupnost. Črncev praktično ni. Raje so ostali v predmestjih. Do tovrstne belske »perfektnosti« so že od nekdanj skeptični. Že tradicionalno se pač bojijo belskih kolonij, ki so – tako kot Celebration – stvar »naravne« selekcije. Njihova percepcija realnosti je drugačna, bolj realistična. Do integracije zato ni prišlo. A po drugi strani, Disney je koncept belske kulture. Disney vedno obljublja zdravo okolje – Celebration tudi. Tu boste živeli dlje! Ker je okolje zdravo! Tu ne slišiš policijskih siren, trušča, nočnega življenja in pijancev. Tu se ti ne more nič zgoditi. Tu imaš občutek, da nihče ne umre. V nekem smislu je smrt tu prepovedana. Ali kot pravijo: smrt je v Celebrationu moralno nesprejemljiva! Ne, tu ni izgovora za smrt. Pokopališča itak ni. Perfektnost Celebrationa je tako irealna, da je srhljiva. Bolj srhljiva od smrti.

In težko bi rekli, da se rezidenti ne zavedajo svoje irealnosti. To, da jih imajo le za like in igralce, jih tako moti, da hitro povejo, da poznajo tudi vlome in tatvine. In da so imeli celo poskus samomora. In hej, enkrat so imeli tudi prometno nesrečo – šofer je pristal v jezeru in utonil. Kot v pravem, realnem, resničnem svetu. Ko se je pred leti tu nekje skrival neki avtomobilski tat, so nad mestom stalno krožili helikopterji. Vidite! Reality check! Tu in tam doživijo invazijo komarjev, tako da rezidentom zabičajo: Po sončnem zahodu ne hodite ven! Z večernim zibanjem na verandi tako ni nič – teroristi, golazen iz »izgubljenega sveta«, ubijajo american way of life. Kot v realnem svetu. Nekaj podobnega se je zgodilo, ko je pred leti iz Jungle Landa pobegnil lev in potem tri dni teroriziral nedolžnost Celebrationa. Ljudje so se zibali na puškah, toda ne na verandi. In seveda, nekajkrat so se tu – v jezeru in v bazenih – skušali naseliti

aligatorji, a so jih po hitrem postopku odgnali. Brez milosti. In brez žrtev. Je pa res, da so rezidenti šele naknadno ugotovili, da v pogodbah obstaja tudi drobni tisk, ki pravi, da firma, ki jim je prodala vse te hiše in vso to varnost, ne odgovarja za škodo, ki bi jo povzročili aligatorji. Nič, firma se pač dobro zaveda, da je mesto nastalo na nekdanjem močvirju. A po drugi strani – le kako se tega ne bi zavedala: ko so čistili teren za postavitvev Disney Worlda, so aligatorje deportirali sem. Množično.

Vidite, tudi mi imamo probleme! Tudi mi živimo v realnem svetu! Kot vi! Kot vsi! Nekateri so na vselitev čakali tudi po dve leti! Gradbena dela niso bila opravljena optimalno! Reklamacij je kar mrgolelo! Vsi imamo hipoteke, tako da komaj shajamo! Pa turisti nam ne dajo miru! Kakšna fikcija neki! Kdo je irealen!? In glejte medije – stalno nas napadajo, šikanirajo, blatijo! In o Celebrationu spletajo teorije zarote – da tu skrivaj živijo Bruce Willis, Julia Roberts, Demi Moore, Tom Hanks, Tiger Woods in celo O. J. Simpson, da so se vanj infiltrirali krščanski fundamentalisti, ki mu hočejo zavladati, da ga kontrolirajo geji, da je pod mestom speljan skrivni sistem tunelov, da je rotunda pošte v resnici le konica tajne nuklearne elektrarne in da je razgledni stolp zaprt zato, ker je v njem grobnica Walta Disneyja! Vidite, povsem realni ljudje z realnimi problemi smo! In da bi izgledali še bolj realno, vam vedno pokažejo na težave, ki so jih imeli s šolanjem svojih otrok: v Celebrationu so jim obljubljali šolo z netradicionalnimi, progresivnimi metodami (problemski pristop, skupinsko delo, nobenih uniform, brez molitve), ki bodo dajale vrhunske rezultate, toda vse skupaj se je končalo z antiklimaksom, saj se je izkazalo, da otroci ne dobijo osnov, da zaostajajo za drugimi, da niso dovolj motivirani, da niso konkurenčni in da niso pripravljeni za življenje – heh, za realnost. Čudno, ne.

Še več, da bi Celebration izgledal bolj realno, je Disney celo načrtno izbrisal vse svoje insignije. Napisa Disney tu ne boste videli. Trgovci ne smejo mahati z Disneyjevo ikonografijo. In

če že ravno prodajajo kake Disneyjeve izdelke, recimo spominke, to počnejo diskretno. Do leta 1997 se je Celebration uradno imenoval Disney's Town of Celebration – zdaj se imenuje le še Celebration. Tudi na Disneyjevih turističnih zemljevidih ga ne boste našli. Pobožne želje, da bi Disney iz Disney Worlda fural turiste v Celebration, so ostale brez mesa. Ironično, Celebration se je prelevil v eno samo dokazovanje, da Disney ne obstaja. Disney je izbrisal vse znake svoje povezanosti z mestom, vse znake svojega obstoja, da bi imeli rezidenti Celebrationa občutek, da obstajajo.

SLOVENSKI HAPPY END

Zadnji dnevi Františka Čapa

Sredi januarja 1972 se je na piranskem pokopališču zbralo precej ljudi, toda ne toliko, kot je bilo pričakovati. Prišlo je tudi nekaj filmarjev, v črnem, iz Ljubljane, ki pa so se hudo tresli. Burja je namreč divje sekala in rezala. Izgledala je kot jezno sporočilo tega, ki so ga pokopavali. Moška v črnem – prvi drugemu: »Res mu nismo dali vsega, kar bi mu lahko.« Domačin, ki je stal z njima, ju je hotel brcniti, a se je zadržal. Grobnica – zgoraj, čisto na koncu, ob zidu, z najlepšim razgledom na morje – je imela majhno luknjo, le meter krat meter, zato so morali krsto vanjo spustiti pokonci. Pa ni šlo – zdaj se je odvezala na eni strani, zdaj na drugi. Kot bi se igrala z žalujočimi, ki so stali na burji. Nanjo so potem napisali le Čap. 1913–1972.

Na začetku petdesetih sta dva zvezna predpisa spremenila potek slovenske filmske zgodovine. Prvič, vsi filmski delavci so morali v svoboden poklic, kar pomeni, da niso bili več redni uslužbenci Triglav filma, edinega slovenskega podjetja za proizvodnjo filmov, ampak so se nenadoma znašli na trgu. In drugič, vrsta dejavnosti ni bila več financirana iz državnih skladov. Kar pomeni, da so se morala podjetja – tudi filmska – postaviti na lastne noge. Hja, znašla so se na trgu. Branimir Tuma, legendarni in vizionarski direktor Triglav filma, diplomant dunajske visoke ekonomske šole, je rešitev videl v koprodukcijah, zato je začel v Slovenijo vabiti tuje filmarje in tuje produkcije. Začel se je čas mednarodnih koprodukcij. Slovenija se je prelevila v filmsko mesto – postala je del globalne filmske industrije. Slovenske filmske meje so se na stežaj odprle. Slovenija se je – v svinčenih časih, sredi največjega strahu pred Zahodom! – na lepem holivudizirala.

Toda tedaj se je zgodilo še nekaj drugega. Triglav in slovenski film sta po vojni dobro štartala – filma Na svoji zemlji (1948) in Kekec (1951) sta bila hita, pa tudi kritiki so ju objeli. Toda naslednja Štigličeva filma, Trst (1951) in Svet na Kajžarju (1952), sta bila čisti polomiji. Razočaranje je bilo orjaško. Mnogim se je zazdelo, da se je slovenski film zavrtil nazaj. Bolje rečeno, po teh dveh debaklih se je zazdelo, da se slovenski film razvija nazaj, ne pa naprej. Zato je Tuma leta 1953, ko je spočel prve mednarodne koprodukcije, v Slovenijo pripeljal uglednega češkega režiserja Františka Čapa, ki naj bi slovenskim filmarjem pokazal, kako se dela filme. Hja, pripeljal ga je zato, da bi znova začel slovenski film. Čap je bil ime. Za sabo je imel serijo čeških filmov, ki jih je snemal pred vojno, med njo in po njej, pogosto z največjimi tedanjimi zvezdami, celo z Lido Baarovo, Göbbelsovo ljubico, in tri nemške filme, tudi kriminalko Sled pelje v Berlin – leta 1948, po komunistični revoluciji na Češkem, je namreč prebegnil v Nemčijo. Ko je snemal svoj prvenec, Žgoče poletje (1939), je bil »najmlajši režiser na svetu«, kot je zapisal v svoji kratki avtobiografiji. In kmalu je postal »najbolj cenjeni in najbolje plačani režiser na Češkem«. Pri nas je posnel kopico filmov, najprej kakopak kultno Vesno (1953). Ker je bil veter ugoden, je pri nas ostal – in »sprejel tudi naše državljanstvo«, kot je zapisal Tuma. Prva leta je preživel v hotelu Slon, kasneje pa se je preselil na obalo, v vilo nad portoroškim hotelom Palace. Celo materine posmrtno ostanke je hotel iz Münchna preseliti v Piran, »da bi bila pokopana v deželi, ki sem si jo izbral za drugo domovino«, kjer pa so potem pokopali njega. Čap je morda res delal popularne filme, pomislite le, Vesna je bila prvi slovenski vsejugoslovanski hit, prodali so jo celo na Madžarsko in Poljsko, v obe Nemčiji, Avstrijo in SZ, filmska ekipa Vesne pa je bila prva filmska ekipa, ki jo je sprejel Tito, toda s Čehovo popularnostjo pri slovenskih filmarjih in kritikih ni bilo nič. Bil je le nebodigatreba, ki jim je odžiral delo. Če bi živel od njihove ljubezni, ne bi v teh krajih preživel niti prve noči. Le kdo bi